

Sluttrapport «Plass til meg?»

Forord

Hensikten med denne rapporten er å gi en oversikt over prosessen rundt tilblivelsen av videoen «Plass til meg? Om barn og kjønn» og medfølgende veileder. Prosjektet har vart fra 01.01.2018 til 31.03.2020, og har vært et samarbeid mellom FRI - Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold sin fagavdeling Rosa kompetanse, og likestillingssenteret KUN.

Innholdsfortegnelse

FORORD	1
INNHOLDSFORTEGNELSE	1
SAMMENDRAG	2
Målsetting, målgruppe og bakgrunn for prosjektet	2
Beskriv i hvilken grad oppsatte effektmål ble nådd	2
Antall personer i målgruppen nådd av prosjektet	2
Prosjektgjennomføring/Metode	2
Resultater og resultatvurdering	3
Oppsummering og videre planer	3
KAP 1. BAKGRUNN FOR PROSJEKTET	3
KAP 2. MÅLSETTING OG MÅLGRUPPE	6
KAP 3. PROSJEKTGJENNOMFØRING/METODE	7
KAP 4. RESULTATER, VURDERING AV EFFEKTMÅL OG RESULTATVURDERING	8
KAP 5. OPPSUMMERING/KONKLUSJON/VIDERE PLANER	10
REFERANSER/LITTERATUR	10

Sammendrag

Målsetting, målgruppe og bakgrunn for prosjektet

Samfunnet har tydelige normer og forventninger knyttet til kjønn. Mange barn opplever omgivelsenes forventninger som begrensende med tanke på muligheten til å uttrykke seg fritt. Det er vesentlig for god psykisk helse å kunne uttrykke seg i tråd med seg selv. Gjennom vårt arbeid med kompetanseheving i barnehagen, erfarer både Rosa kompetanse (RK) og KUN at det er behov for en bevisstgjøring blant barnehageansatte om hvordan kjønnsnormer kan innvirke på barns liv og utfoldelse.

Overordnet målsetting med prosjektet var å bidra til et helsefremmende og trygt psykososialt miljø i barnehagen, der alle kan uttrykke seg fritt, være den de er og samtidig kjenne seg trygge og bli inkludert. Til dette arbeidet ønsket vi å lage en høykvalitets kortdokumentar med en tilhørende veileder som øker bevisstheten om kjønnsmangfold blant barn.

Prosjektet rettet seg mot ansatte i norske barnehager, og disse regnes som primær målgruppe. Indirekte målgruppe er alle barn som går i barnehage i Norge.

Beskriv i hvilken grad oppsatte effektmål ble nådd

Vi utarbeidet et evalueringsskjema som fulgte videoen da den ble sendt til 160 utvalgte barnehager. Ettersom filmen ble sendt ut mot slutten av prosjektperioden, gjenstår det å få tilbakemelding fra flere av barnehagene, men mange av disse har signalisert at de ønsker å benytte seg av filmen i sitt arbeid til høsten.

I evalueringsskjemaet har samtlige barnehager svart at de opplevde filmen som nyttig i arbeidet med likeverd og likestilling i barnehagen, at de opplevde at filmen bidro til refleksjoner og økt bevissthet om tematikken, og at de ønsker å bruke tipsene i filmen og veilederen i sitt arbeid i barnehagen.

Også i veilederen inkluderte vi noen refleksjonsspørsmål som flere barnehager har kommentert at bidro til bevisstgjøring og interesse rundt tematikken.

Effekt av prosjektet vil også kunne måles gjennom antallet barnehager som takker ja til videre kompetanseheving i etterkant av å ha sett filmen. Her har flere barnehager vist interesse etter mottak av film og veileder.

Antall personer i målgruppen nådd av prosjektet

25 600

Prosjektgjennomføring/Metode

Prosjektet ble tildelt midler i 2018. KUN og RK hadde flere samarbeidsmøter per Skype. Vi benyttet oss av RK barnehage sin styringsgruppe som referansegruppe til prosjektet. Her sitter ulike fagpersoner tilknyttet barnehagesektoren, deriblant barnehagestyrer,

barnehagelærere, leder av FUB - Foreldreutvalget for barnehagen, representanter for Redd Barna, Utdanningsforbundet og PBL - Private barnehagers landsforbund.

Vi lagde filmen i samarbeid med Differ Media, og gjennomførte to opptaksdager. I filmen møter vi barn fra Frognerkilen og Sinsen barnehage, helsesykepleier og avdelingsleder ved Helsestasjonen for kjønn og seksualitet Ingun Wik, barnehagelærer Frank Bræin og Anna og Siiri Myge som deler personlige erfaringer. Referansegruppen, barna og resterende deltakere bidro til å sikre brukermedvirkning og ulike barnehageperspektiver i prosjektet.

Vi utarbeidet en veileder som setter filmen inn i en større helhet, designet av Vidar Johansen i V Design. Vi delte film og veileder med 160 utvalgte barnehager.

Grunnet tre foreldrepermisjoner ble prosjektperioden forlenget. Det har medført at flere ansatte har vært involvert i prosjektet, noe som har bidratt til god kvalitetssikring.

Resultater og resultatvurdering

Den helhetlige responsen fra barnehagene på blant annet filmens nytte og relevans er beskrevet under effektmål. Av frie tilbakemeldinger fikk vi blant annet disse:

Må inn på alle pedagogiske arenaer. Særlig barnehagelærerutdanningen.

Jeg syns filmen var super nyttig. Den gav meg både tips og inspirasjon til hvordan vi kan jobbe med likeverd og likestilling i barnehagen.

Kjempebra film. Kjenner meg igjen.

Vi vil i løpet av høsten få tydeligere tilbakemelding på om filmen har hatt den effekten vi ønsket, ved at barnehager som har mottatt filmen booker kurs for videre kompetanseheving. Vi opplever alt interesse fra flere barnehager.

Vi er fornøyde både med filmen i seg selv og med hvordan den har blitt mottatt av målgruppen. Noe av målet med prosjektet var å etablere en forståelse for at dette er viktig tematikk å jobbe med i barnehagen, samt skape engasjement for videre arbeid. Vi opplever gjennom tilbakemeldingene vi har fått at filmen og veilederen bidrar til nettopp dette.

Oppsummering og videre planer

Det har vært en spennende og givende prosjektperiode, der vi har fått gleden av å bli bedre kjent med barn og voksne som har delt viktige tanker og erfaringer knyttet til hvilken rolle kjønn spiller i barnehagehverdagen. Vi er takknemlige for muligheten til å utarbeide denne filmen og for alle som har deltatt på ulike måter. Vi gleder oss til å bruke filmen og veilederen i vårt videre arbeid med kompetanseheving i barnehagene.

Kap 1. Bakgrunn for prosjektet

Barnehagen er en grunnleggende institusjon i det norske samfunnet. Den former hele generasjoner gjennom læring og holdninger, og i dag går nesten alle norske barn i barnehagen. Flere studier viser at forventningene til hvordan vi uttrykker kjønn står sterkt,

også i barnehagen. Barn lærer tidlig at det er visse uskrevne regler som gjelder for å passe inn i kjønnsnormene. Barnehagen har ansvar for å bidra til at kjønnsnormene ikke begrenser barns mulighet til å fritt kunne være seg selv, og skal i sin daglige praksis sørge for at alle barn har like muligheter, uavhengig av blant annet kjønn, kjønnsuttrykk, kjønnsidentitet og seksuell orientering. KUN og Rosa kompetanse opplevde gjennom vårt arbeid med kompetanseheving i barnehager et tydelig behov for et verktøy som understreker at kjønn er et essensielt tema å jobbe med i barnehagehverdagen, og som motiverer de ansatte til i best mulig grad å utføre sitt arbeid i tråd med barnehageloven og rammeplanen.

I følge barnehageloven skal barnehagen *møte barn med tillit og respekt, fremme demokrati og likestilling og motarbeide alle former for diskriminering* (1). Rammeplanen for barnehager understreker at *personalet må reflektere over sine egne holdninger for best mulig å kunne formidle og fremme likeverd og likestilling*. Planen inkluderer kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk i kapitlet om likestilling og likeverd, der forskriften slår fast at:

Barnehagen skal fremme likeverd og likestilling uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, etnisitet, kultur, sosial status, språk, religion og livssyn. Barnehagen skal motvirke alle former for diskriminering og fremme nestekjærlighet (2).

For at ordene i rammeplanen ikke bare skal bli stående som fine, svevende ord, må de jobbes med, operasjonaliseres, deles opp, gjøres personlige, for så å finne en felles forståelse i kollegiet for hvordan ordene skal ha innvirkning på barnehagens faktiske praksis. Profesjonell integritet er sentralt i dette arbeidet, og barnehageansatte trenger verktøy for å aktivt skape et miljø som fremmer aksept, respekt, likeverd og retten til å være forskjellige. På tross av dette viser en kartlegging på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet at likestilling er et tema få barnehager arbeider med praktisk og konkret. (3) Til tross for at barnehageloven og rammeplanen krever at barnehager skal integrere likestillingsperspektiv i sitt arbeid, viser undersøkelser at under halvparten av norske barnehager nevner likestilling i årsplanene sine. En av grunnene er at mange mener at likestilling er så selvsagt at det ikke er nødvendig å tematisere. Forskning viser imidlertid at det foregår systematisk forskjellsbehandling av jenter og gutter i barnehagen, selv om personalet tror de behandler jenter og gutter likt (4). Dette går ut over blant annet voksenkontakt, trivsel og språkutvikling (5). I helse- og omsorgsdepartementet (HOD) sin strategi for seksuell helse 2017-2022 understrekes det at *de ansattes kompetanse er den viktigste enkeltfaktoren for at barn skal trives og utvikle seg i barnehagen* (HOD, 2017).

Det stilles tydelige forventninger til hvordan vi uttrykker kjønn i Norge. Barn lærer seg tidlig at det gjelder å velge rette klær, leker og egenskaper for å bli oppfattet som "normale" jenter og gutter - at det er visse uskrevne regler som gjelder for å passe inn. Barnehagen har et ansvar i å bidra til at de forventningene barn møter knyttet til kjønn ikke begrenser barnas mulighet til å fritt kunne være seg selv. Barnehagene skal i sin daglige praksis sørge for at barn har like muligheter, uavhengig av kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. I overnevnte strategi for seksuell helse slås det fast at *kunnskap om variasjon og mangfold i familieformer og kjønnsuttrykk kan forebygge fordommer, mobbing og trakassering*. (6)

Forskning viser at mange barn blir bevisste egen kjønnsidentitet i barnehagealder. Barn med en kjønnsidentitet som bryter med samfunnets forventninger kan ha kjennskap til dette fra

tre-seks års alder. (7) Dette tydeliggjør behovet for at de voksenpersonene som til daglig møter barn gjennom lek, samtale og samhandling har kunnskap om kjønns mangfold, slik at de voksne best mulig kan sørge for at alle barn blir ivaretatt og inkludert i sin barnehagehverdag. Dette vet vi at er viktig for trivsel og psykisk helse. Det er i stor grad tilfeldig hvilken faglig kompetanse de ansatte har om kjønn og seksualitet, da barnehagelærerutdanningene har begrenset faglig innhold om temaene. Mobbeforskning fra skolen viser at homofile og bifile elever mobbes i langt større grad enn heterofile elever, (8) og at det å ha et normbrytende kjønnsuttrykk kan bli møtt med negative sanksjoner. Levekårsforskning viser at unge lhbt-personer sliter mer med utfordringer blant annet knyttet til psykisk helse. I lys av dette blir kompetanseheving om kjønns- og seksualitets mangfold ekstra viktig i et helsefremmende perspektiv.

KUN har de siste tolv årene arbeidet med likestilling og mangfold i barnehagen, og Rosa kompetanse har siden oppstarten i 2006 undervist om normer, kjønn og seksualitet, for et bredt spekter av profesjonsutøvere. De gjennomgående erfaringene fra vårt arbeid understøtter behovet for dette prosjektet.

Vi ser i likhet med undersøkelsen «Hvem skal trøste knøttet, hvem kan endre mønsteret» at det er stor variasjon i bevissthetsnivået hos barnehagene vi møter når det kommer til likestilling. (9) Enkelte barnehager har arbeidet mye med temaene og har en høy bevissthet om hvor viktig tematikken er, og at kontinuerlig fokus er nødvendig for å holde bevisstheten oppe. Andre barnehager vi møter har arbeidet lite med temaene, og har varierende bevissthet omkring egen praksis. Vi så dermed behovet for å utarbeide et verktøy som viser barnehagene at temaer knyttet til kjønn er essensielle i deres hverdag, og som gir de ansatte bedre mulighet til å gjøre jobben sin i tråd med det barnehageloven og rammeplanen krever. Vi ønsket å lage en film fordi den både ville kunne skape interesse, og gi barnehagene lyst og motivasjon til å arbeide mer systematisk med likestilling. En film kan også fungere som bevisstgjøring i barnehager vi tidligere har kurset, da dette er temaer som jevnlig må løftes for at man kontinuerlig skal bevisstgjøres egen praksis.

Både KUN og Rosa kompetanse har lang erfaring med å holde kurs om likestilling, normer og kjønnsroller. Vi opplever at mye av tiden på kursene går med til å berede grunnen for hvorfor det er viktig å arbeide med disse temaene, og for å etablere en felles forståelse av hva kjønn er og kan være. En film som på kort tid tar publikum rett inn i tematikken frigjør tid til å diskutere hvordan de ansatte i den enkelte barnehage kan jobbe med temaet og bidrar dermed til at flere kan ta skrittet fra teori til praksis. Årsaken til at vi tror denne filmen vil ha en slik effekt, er fordi vi allerede bruker film som verktøy i våre kurs, og ser god effekt av det. NRKs vitenskapsprogram «Schrødingers katt» viste i 2013 KUN sine arbeidsmetoder og funn i en episode viet til likestilling i barnehagen, og denne har KUN brukt mye i sine kurs. (10) Rosa kompetanse har god erfaring med bruk av egenprodusert videomateriale, blant annet i undervisning av barnevernsarbeidere. Det vi har savnet er derimot et eget, målrettet videoverktøy rettet mot barnehageansatte som både er nytt av dato, i norsk kontekst og skreddersydd til dette formålet. En film som gir de grunnleggende premissene for arbeidet vårt, som etablerer hvorfor dette er så viktig og gagnar alle barn, og som sender seerne rett inn i gode refleksjoner rundt egen praksis. Med dette som utgangspunkt, søkte vi Stiftelsen Dam om prosjektmidler, og resultatet ser vi for oss at vil kunne bidra til nettopp dette.

Kap 2. Målsetting og målgruppe

Overordnet målsetting med prosjektet var å bidra til et helsefremmende og trygt psykososialt miljø i barnehagen, der alle kan uttrykke seg fritt, være den de er og samtidig kjenne seg trygge og bli inkludert. Til dette arbeidet ønsket vi å lage en høykvalitets kortdokumentar med en tilhørende veileder som øker bevisstheten om mangfold i kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet blant barn. Filmen skulle bidra til å etablere en forståelse for at dette er viktige temaer, og at å bli gitt rom og aksept for den man er er gjennomgripende for den enkeltes helse og for et inkluderende samfunn. Vi ønsket at filmen skulle kunne brukes som en introduksjon til temaet, særlig i forbindelse med vår undervisning av barnehageansatte, og også som en motiverende repetisjon for de som allerede har vært på kurs med KUN eller Rosa kompetanse. Ved å bevisstgjøre og aktivere mottakernes refleksjoner, ønsket vi å belyse at tematikken er grunnleggende å jobbe med og gagnar alle barn i barnehagen, uavhengig av om man selv befinner seg innenfor eller utenfor forventningene. I filmen ønsket vi å inkludere fagstemmer, foreldrestemmer og barnestemmer. Vi ønsket å vise fram at kjønn kan uttrykkes på mange forskjellige måter, og tydeliggjøre hvordan et inkluderende, spørrende og åpent klima i barnehagen vil være i alle barns interesse.

Ferdigstilt film skulle vi så sende ut til 100 utvalgte barnehager, sammen med veilederen. Veilederen skulle sette filmen inn i en større sammenheng for å sikre at de ansatte fikk gjort filmens innhold relevant for arbeidet med kjønn i egen barnehage.

Den direkte målgruppen for dette prosjektet var ansatte i norske barnehager. Vi har sendt filmen til 160 utvalgte barnehager. Hvis vi tar utgangspunkt i et gjennomsnitt på 20 ansatte per barnehage blir dette 3200 ansatte. Den indirekte målgruppen for prosjektet var barn i norske barnehager. Vi har sendt filmen til barnehager med alt fra ganske få til flere hundre barn. Hvis vi tar utgangspunkt i et gjennomsnitt på 140 barn per barnehage har vi nådd 22 400 barn. I tillegg vil vi nå ansatte og barn gjennom kurs vi holder i fremtiden, samt foresatte og foreldre når vi holder kurs i forbindelse med foreldremøter. Flere barnehager har alt gitt oss tilbakemelding om at de ønsker å bruke filmen på foreldremøter til høsten.

Å vurdere målgruppas behov har vært en viktig del av arbeidet med både film og veileder. Både Rosa kompetanse og KUN erfarer gjennom kursvirksomheten vår at barnehageansatte er en mangfoldig gruppe, med ulik utdanningsbakgrunn og erfaring med tematikken. Blant kursdeltakerne våre finner man både barnehagelærere, ansatte med annen pedagogisk bakgrunn, barne- og ungdomsarbeidere, ufaglærte og ansatte med annen utdanningsbakgrunn. I kurssammenheng har vi mulighet til å tilpasse innhold og språk etter den enkelte gruppe, men dette har man ikke mulighet til på samme måte gjennom filmmediet. Vi har derfor ønsket å lage en film som favner bredt og som skal oppleves faglig tilgjengelig uavhengig av for eksempel utdanningsbakgrunn. Vi erfarer iblant at spørsmål knyttet til likestilling og kjønn kan oppleves akademiske og lite tilgjengelige for de av oss som tidligere ikke har reflektert aktivt over tematikken, og har forsøkt å være bevisst på dette underveis i prosessen - både i planleggingsfasen, gjennom blant annet utforming av spørsmål til fagpersonene, og i dialog med produsent i forbindelse med opptak og etterarbeid.

Kap 3. Prosjektgjennomføring/Metode

Prosjektet fikk tildelt midler i 2018, og vi satte straks i gang med planleggingsarbeidet. KUN og Rosa kompetanse gjennomførte flere samarbeidsmøter per Skype, og vi benyttet oss av Rosa kompetanse barnehage sin styringsgruppe som referansegruppe til prosjektet. Her sitter ulike fagpersoner tilknyttet barnehagesektoren, deriblant barnehagestyrer, pedagoger, barnehagelærere, leder av FUB - Foreldreutvalget for barnehagen, representanter for Utdanningsforbundet, Fagforbundet og PBL - Private barnehagers landsforbund og Redd Barna. Dette har bidratt til å sikre brukermedvirkning og ulike barnehageperspektiver i prosjektet.

Vi gjennomførte møter med styringsgruppen i september 2018 og august 2019, der medlemmene fikk mulighet til å gi sine innspill til filmen og dens innhold. I tillegg hadde vi telefonsamtaler med flere av gruppens medlemmer underveis i prosjektet. Flere av medlemmene i styringsgruppen sitter der på frivillig basis.

Vi etablerte tidlig i prosjektperioden kontakt med Differ media, ettersom de viste seg å være en bedre egnet aktør til å bistå prosjektet med produksjon av filmen enn opprinnelig planlagt aktør beskrevet i søknaden. Dialogen med Differ media har vært upåklagelig gjennom hele prosessen, og de gjennomførte sin del av prosjektarbeidet på en utmerket og profesjonell måte.

I samarbeid med styringsgruppen bestemte vi at vi ønsket at helsesykepleier og sexolog Ingun Wik, samt barnehagelærer og daværende leder av Pedagogstudentene, Frank Bræin, skulle være fagstemmene i filmen. Videre var det viktig å ha med brukerperspektiver fra foreldre og barn. Siiri Oline Myge og datteren Anna ble viktige stemmer i utviklingen av filmen, og i selve filmen. Siiri og Anna har tidligere blitt portrettert i dokumentarserien "Født i feil kropp" på TV2, hvor Anna forteller sin historie om at hun ble registrert som gutt da hun ble født, men at hun i dag lever som jente. Foruten å være mor til Anna, er Siiri også barnehagelærer, og har skrevet flere fagtekster om temaet.

Vi ønsket ulike barnestemmer med i prosessen og i filmen. Dette for å sikre brukermedvirkning og barnas perspektiver. Vi fikk anledning til å intervju 12 barn fra Frognerkilen barnehage og Sinsen barnehage. Barna bidro med viktige perspektiver, og både intervjuene og barnas lek er viktige bidrag i sluttproduktet. Vi utarbeidet i denne forbindelse samtykkeskjemaer for å forsikre oss om at de barna som deltok i filmen hadde de foresatte sitt samtykke til dette. Vi forsøkte å få bred representasjon i barnegruppen med tanke på ulike minoritetsgrunnlag, og til tross for at utvalget er mangfoldig ser vi likevel at det kunne ha hatt en noe bredere representasjon. Ferdig film ble sendt til de medvirkende barnehagene mot slutten av prosjektperioden, med svært positiv respons. Ingrid Kvithyld, daglig leder i Frognerkilen barnehage, opplevde filmen som "fantastisk fin", og gledet seg til å dele den med resten av kollegiet. Hun påpekte også at filmen tydelig viste hvor viktig det er å jobbe med kjønnsnormer i barnehagen.

Vi gjorde innspillingen i Frognerkilen barnehage og Sinsen barnehage som stilte sine lokaler til rådighet. I forkant av de to innspillingsdagene forberedte vi intervjuguider og sørget for at både KUN, Rosa kompetanse, Differ media, de ulike bidragsyterne og de to deltakende barnehagene var godt forberedt. Innspillingsdagene forløp i tråd med oppsatt plan.

Redigeringsarbeidet i etterkant var det Differ media som stod for, men både KUN, Rosa kompetanse og referansegruppen bidro med sine perspektiver i ulike runder. Etter fire runder med tilbakemeldinger var sluttproduktet ferdig.

Filmen kommer med en tilhørende veileder. Denne skal sette filmen inn i en større sammenheng og sikre at de ansatte bruker mer tid på å sammen finne ut av hvordan de kan jobbe med tematikken i egen barnehage. Veilederen inneholder en introduksjon til filmens tematikk, refleksjonsspørsmål og gruppeoppgaver, samt generelle tips og råd til hvordan man kan skape en mer inkluderende barnehagehverdag. For å sikre at veilederen oppleves brukervennlig og estetisk innbydende fikk vi Vidar Johansen i V design til å utforme designet.

Underveis i utviklingsarbeidet testet vi ut filmen og utkast til veileder i Nordfold barnehage i Steigen kommune, og på ledermøte i Røysing barnehage i Steinkjer. De ansatte var veldig entusiastiske og gav uttrykk for at de likte filmen. Vi fikk blant annet følgende to tilbakemeldinger:

- *Må inn på alle pedagogiske arenaer. Særlig barnehagelærerutdanningen.*
- *Kjempebra film. Kjenner meg igjen.*

Vi bygget videre på tilbakemeldingene i det videre arbeidet med filmen og veilederen.

Grunnet tre fødselspermisjoner hos KUN og Rosa kompetanse, ble prosjektperioden forlenget. Det har også gjort at flere ansatte hos KUN og Rosa kompetanse har vært bidragsytende i prosjektet. Dette har ført til forsinkelser underveis, og at vi måtte søke om å få utsatt rapporteringsfristen for prosjektet. Samtidig har det å ha flere ulike ansatte som bidragsyttere inn i prosjektet også ført til at vi har fått kvalitetssikret resultatet best mulig.

Kap 4. Resultater, vurdering av effektmål og resultatvurdering

Videoen er blitt sendt ut til 160 utvalgte barnehager sammen med et evalueringsskjema der barnehagene har fått mulighet til å dele sine synspunkter vedrørende filmens relevans og nytte, samt gi sin generelle tilbakemelding. Også i veilederen inkluderte vi noen refleksjonsspørsmål som flere barnehager har kommentert at bidro til bevisstgjøring og interesse rundt tematikken.

Den foreløpige responsen fra barnehagene har vært veldig god, flere svarte umiddelbart at de skulle videresende filmen til ansatte eller ønsket å bruke den på personal og/eller foreldremøte til høsten.

Vi fikk blant annet følgende tilbakemeldinger fra barnehagene:

- *Jeg syns filmen var super nyttig. Den gav meg både tips og inspirasjon til hvordan vi kan jobbe med likeverd og likestilling i barnehagen. Dette er noe man ellers ikke tenker over i det daglige, men godt å få et fokus på. Takk for fin film :)*
- *Setter i gang mange gode tanker og refleksjoner.*

- *Dette var veldig lærerikt!*

En av barnehagene rapporterte om at alle ti pedagoger i ansattgruppa hadde sett filmen og lest gjennom veilederen. De rapporterte at de opplevde dem som informative og bra. De formidlet også at enkelte av pedagogene opplevde filmen som noe enkel, og at noen av poengene i filmen kunne oppleves som selvsagte. Denne tilbakemeldingen er en viktig påminner om at det er svært ulikt hvordan og i hvilken grad temaet kjønn og likestilling preger barnehagens praksis. For enkelte er dette en selvsagt tematikk man har god kompetanse knyttet til, mens det for andre vil oppleves relativt nytt - noe også forskningen gjort på temaet bekrefter. Som beskrevet tidligere har dette også vært noe vi diskuterte underveis i prosessen, og opplevde det som noe utfordrende å skulle balansere.

I forbindelse med utsending av filmen har også barnehagene fått tilbud om kurs fra Rosa kompetanse og KUN. Effekten av prosjektet vil også kunne måles gjennom antallet barnehager som takker ja til videre kompetansehevingsarbeid i etterkant av å ha sett filmen og slik løftet tematikken. Ettersom filmen nylig ble sendt ut har vi foreløpig ikke tilgjengelige tall for dette.

UngIDag-utvalget beskriver i NOU 2019: 19 - *Jenterom, gutterom og mulighetsrom* hvordan synet på kjønn og kjønnsroller er i endring i samfunnet vårt, og hvordan likestillingen ser ut til å bevege seg i ulike retninger på samme tid: på noen arenaer utvides handlingsrommet for kjønn, mens det på andre arenaer fortsatt eksisterer klare normer for hvordan man skal være gutt eller jente på en akseptabel måte. Denne dualiteten opplevde vi også i møte med barna vi intervjuet under innspillingen. I filmen gjorde vi en øvelse med barna, der de fikk presentert to dukker - en maskulin og en feminin. Barna ble deretter bedt om å peke på hvilken av dukkene de trodde at gjorde hva: "Hvem kjører bilen?", "Hvem liker rosa?", "Hvem passer barna" etc. Her opplevde vi det som ganske slående hvordan de aller fleste av barna, som var helt ned i 4-5 årsalderen, umiddelbart tilla dukkene kjønnsstereotype preferanser. Når vi dykket dypere ned i tematikken og lot barna uttrykke tankene sine mer fritt, opplevde vi likevel at barnas refleksjoner rundt kjønn var langt mer åpne enn hva man først kunne få inntrykk av gjennom nevnte øvelse. Barna var svært opptatt av at man skulle kunne velge farger, klær og frisyre basert på hva man selv ønsket, ikke hva andre måtte mene om saken. For oss som prosjektledere ble det et interessant møte med barns doble opplevelse av kjønn - hvordan barn i svært ung alder blir bevisst kjønnsnormer, men på den annen side uttrykker kreativitet i møte med kjønn, og et tydelig ønske om at kjønn ikke skal være definerende for hva man kan gjøre eller hvem man kan være. Det ble også en påminner om viktigheten av at barnehagene jobber aktivt med å skape en barnehagehverdag med rom for ulike måter å være på, der stramme kjønnsnormer ikke får styre hva man kan være og uttrykke, og der barns kreative tanker og refleksjoner rundt kjønn blir ansett som en ressurs.

Vi er fornøyde både med filmen i seg selv og med hvordan den har blitt mottatt av målgruppen. Noe av poenget med dette prosjektet var å etablere en forståelse for at dette er viktig tematikk å jobbe med i barnehagen, samt skape interesse og engasjement for videre arbeid. Vi opplever gjennom tilbakemeldingene vi har fått fra barnehagene så langt at filmen og veilederen bidrar til akkurat dette.

Kap 5. Oppsummering/Konklusjon/Videre planer

Det har vært en spennende og givende prosjektperiode, der vi har fått gleden av å bli bedre kjent med barn og voksne som har delt viktige tanker og erfaringer knyttet til hvilken rolle kjønn spiller i barnehagehverdagen. Vi er takknemlige for muligheten til å utarbeide denne filmen og for alle som har deltatt på ulike måter. Vi gleder oss til å bruke filmen og veilederen i vårt videre arbeid med kompetanseheving i barnehagene.

Referanser/Litteratur

1 <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>

2 <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/verdigrunnlag/likestilling-og-likeverd/>

3 Opheim, Vibeke, Erica Waagene, Kari Veia Salvanes, Cay Gjerustad og Solveig Holen, 2014: *Hvem skal trøste Knøttet, hvem kan endre mønsteret?* Statusundersøkelse – Likestilling i barnehagen. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning, Oslo.

4 Askland, Leif, 2015: *Større rom for jenter og gutter. Å utvikle en kjønns sensitiv pedagogikk i barnehagen*. Oslo: Kommuneforlaget.

5 NOU 2019: 19 (2019). *Jenterom, gutterom og mulighetsrom - likestillingsutfordringer blant barn og unge*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

6 Helse- og omsorgsdepartementet (HOD), 2017: «Snakk om det! Strategi for seksuell helse 2017-2022», Oslo: HOD.

7 Kennedy and Hellen, 2010: "Transgender Children – More than a Theoretical Challenge". Graduate Journal of Social Science, Vol. 7, Utgave 2.

8 Roland og Auestad, 2009: "Seksuell orientering og mobbing". Stavanger: Senter for atferdsforskning.

9 Opheim, Vibeke, Erica Waagene, Kari Veia Salvanes, Cay Gjerustad og Solveig Holen, 2014: *Hvem skal trøste Knøttet, hvem kan endre mønsteret?* Statusundersøkelse – Likestilling i barnehagen. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning, Oslo.

10 <https://tv.nrk.no/serie/schrodingers-katt/dmpv73001513/12-09-2013>

Vedlegg

Vedlegg 1: Filmen

Filmen kan ses her: <https://vimeo.com/429594745>. Benytt passordet barnehage2020. Filmen kan av personvern hensyn ikke lastes ned, deles eller kopieres fra.

Vedlegg 2: Veilederen:

PLASS TIL MEG?

- en veileder til filmen

« Barnehaugen skal bidra til at alle barn føler seg sett og anerkjent for den de er, og synliggjøre den enkeltes plass og verdi i fellesskapet »

Rammeplan for barnehaugen

PLASS TIL MEG?

- en veileder til filmen

Barnehaugen har en sentral rolle i å vise frem mangfold og skape en forståelse av at vi alle er forskjellige, men like mye verdt

Filmen «Plass til meg?» og denne veilederen er utviklet av likestillingssenteret KUN og FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold. Filmen handler om barn og kjønn, og hvordan man kan ha en inkluderende praksis i barnehaugen.

I filmen besøker vi to barnehager der vi snakker med barna om kjønn og forventninger. Vi møter også fagpersonene Frank og Ingun, som bidrar med sine erfaringer som henholdsvis barnehagelærer og helsesykepleier ved Helsestasjonen for kjønn og seksualitet. Mot slutten møter vi også Anna og mammaen hennes, som snakker om sine erfaringer i møte med barnehage og skole.

Rammeplanen sier at barnehaugen skal fremme likeverd og likestilling uavhengig av kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og seksuell orientering. Barnehaugen skal synliggjøre et mangfold av familieformer og sørge for at alle barn får sin familie spillet i barnehaugen. Videre skal barnehaugen bidra til trivsel, livsglede, mestring og følelse av egenverd, samt forebygge krenkelser og mobbing (KD, 2017).

Barn har behov for trygt og fritt å kunne være seg selv. De har som regel få refleksjoner omkring kjønnsroller for de blir introdusert til dem av omverdenen. Vi voksne bærer derimot ofte med oss mange av samfunnets kjønnsnormer og forventninger. I møte med barn er det viktig å ikke de voksnes forventninger til kjønn blir definerende for hva barn kan utforske, leke og uttrykke.

Målet med denne veilederen er å gi dere noen verktøy til hvordan vi kan møte alle barn på en inkluderende måte, og skape rom for utprøving, læring og ulike måter å være på.

Kjønnsnormer og forventninger

Sosiale normer er uskrevede regler for forventet og ønsket oppførsel. Noen sosiale normer er med på å hjelpe oss til å samhandle bedre med hverandre, som for eksempel det å være høflig, kunne si takk og unnskyld. Andre normer, for eksempel knyttet til kjønn, kan gjøre det vanskeligere å handle og være i tråd med seg selv. Det er avgjørende at vi voksne er bevisste hvordan egen praksis kan åpne eller innsnevre barns handlingsrom når det kommer til kjønn, og hvordan vi ved å ha en normbevisst praksis kan bidra til at flere barn kan være og uttrykke seg trygt og fritt.

Frank Bræin, barnehagelærer

Å ha en normbevisst

praksis i barnehaugen handler blant annet om å være bevisst hvordan vi møter barna, hvilket språk vi bruker og hvilke valgmuligheter vi skaper for det enkelte barn. Flere skandinaviske studier viser at gutter og jenter behandles ulikt i barnehaugen selv ved lik atferd, og at dette går ut over voksenkontakt, trivsel og språkutvikling (NOU 2019: 19).

Barn som bryter med normer for kjønn kan være særlig sårbare i møte med samfunnets forventninger, og opplever oftere mobbing og trakassering enn andre barn (NOU 2015: 2).

Samtidig kan kjønnsnormene oppleves trange for de aller fleste barn. Når kjønn blir en styrende faktor for barna når det kommer til alt fra farger og leker til rollemodeller og følelser, begrenses barns handlingsrom og vi ender opp med å tilby barna halve verden i stedet for hele.

Derfor er det viktig at vi voksne, i møte med alle barn, er bevisste på hvordan normer for kjønn kan begrense barns handlingsrom og medføre negative reaksjoner og sanksjoner for barn som bryter med forventningene. Utestengelse fra lek eller kommentarer som «jenter kan ikke spille fotball» eller «hvorfør har du jentesko?» er eksempler på typiske sanksjoner barn kan oppleve i barnehaugen. Hvordan omgivelsene reagerer på barns normbrudd påvirker barnas trivsel, trygghet og følelse av tilhørighet.

Kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk

Kjønnsidentitet er en indre opplevelse av hva slags kjønn man er. De fleste har en kjønnsidentitet som samstemmer med kjønn registrert ved fødsel, men ikke alle. Majoriteten av oss mennesker opplever å ha en kjønnsidentitet som kvinne eller mann, mens andre opplever å være begge deler, et sted midt imellom, at det varierer eller at det ikke er viktig å ha en kategori i det hele tatt.

Kjønnsuttrykk er alle de ulike måtene vi uttrykker kjønnsidentiteten vår på. Kjønn kan uttrykkes gjennom blant annet klær, farger, stil, frisyre, stemmebruk, kroppsspråk, sminker, interesser og valg av aktiviteter.

Kjønnskreative barn

Når vi snakker om kjønnskreative barn, mener vi de barna som bryter med noen av de normene vi har for kjønn. Det

kan for eksempel være de jentene som foretrekker å være Kaptein Sabeltann i stedet for Sunniva eller de guttene som foretrekker Barbie framfor Batman.

Å uttrykke seg kjønnskreativt kan også handle om å synliggjøre noe helt grunnleggende ved seg selv, nemlig kjønnsidentitet. Begrepet viser da til de barna som oppfatter at deres kjønnsidentitet ikke passer med det kjønn de fikk oppført i fødselsattesten.

Lek og utforskning er en naturlig del av alle barns utvikling, og det å bryte med normer for kjønn trenger ikke nødvendigvis å fortelle noe om barns kjønnsidentitet.

Ingun Wik, helsesykepleier

Barns kreativitet bør derfor ikke overanalyseres av oss voksne. Vår oppgave er å legge til rette for at alle barn får mulighet til å uttrykke seg i tråd med seg selv. Det er ikke nødvendigvis slik at det som er kjønnskreativt for voksne trenger å være det for barnet. Kanskje er supermann-drakta mer praktisk å leke i, eller skjort-morsommere å danse i?

Minoritetsstress og minoritetsstolthet

Normer for kjønn og seksualitet kan føre til at de av oss som bryter med en eller flere forventninger ofte opplever å måtte forklare og forsvare egen situasjon, eller opplever å bli møtt med negative sanksjoner. Dette kan føre til en stressbelastning i hverdagen. Minoritetsstress er den tilleggsbelastningen individer fra stigmatiserte grupper utsettes for på grunn av sin minoritetsposisjon

(Bjorkman, 2010). En kan si at det er omgivelsene som skaper dette stresset, gjennom å skape rammer og forventninger som ikke rommer alle.

En god medisin mot minoritetsstress er stolthet. Barn som får rom til å være stolte av seg selv og den de er, kan opparbeide seg motstandskraft i møte med omgivelsene. Dersom barnehagen og skolen oppleves som et trygt og godt sted for de barna som bryter normene, kan det å gjøre kjønn på ulike måter være en ressurs både for barnegruppen og for barnet selv. Det vil kunne skape stolthet og minske minoritetsstresset hos barna som bryter med forventningene, samtidig som det synliggjør mangfold og skaper rom for ulike måter å være på – noe som gir alle barn.

Skap rom for barnas tanker

Ifilmen viser en voksen frem ulike bilder til barna. I samtalen med barnegruppen blir det tydelig at kjønnsnormer kan være etablert allerede i tidlig alder og at de ofte ikke blir synlige for de brytes. For eksempel kommenterer ikke barna kjønn til den mannlige fotballspilleren, men de ser fort at pappaen har på seg skjort. Videre viser samtalen at barna er vel så opptatt av handlingen bildene illustrerer. Eksempelvis lurer de på hva sangeren synger, og bryr seg ikke like mye om at vedkommende har kjole og skjegg.

Kanskje har vi voksne noe å lære av barna? Kanskje bør vi oftere lene oss litt tilbake og la barnas tanker og beskrivelser i møte med verden få rom til å utfolde seg? Samtidig skal vi selv sagt bryte inn dersom vi opplever at barnas narrative innnevner andre barns mulighetsrom.

Oppgaver og refleksjonsspørsmål

- Hvordan skal vi jobbe for at alle barn opplever seg sett og anerkjent som den de er?
- Hvordan kan vi jobbe for å utvide barns handlingsrom?
- Siiri snakker i filmen om å ta hele regnbuen inn i barnehagen. Hva mener hun med det, og hvordan kan dere gjøre dette i deres barnehage?
- Hvordan kan vi som ansatte være rollemodeller gjennom å utfordre kjønnsnormer i arbeidsoppgaver, lek og uttrykk?
- Hvilke bøker, eventyr, filmer, plakater og sanger presenteres for barna, og hvilke roller og måter å gjøre kjønn på reflekterer innholdet?
- Hvordan kan vi synliggjøre arbeidet barnehagen gjør med mangfold og likeverd utad, for eksempel i forbindelse med foreldremøter, eller gjennom årsplan?
- Hvordan kan arbeid med mangfold og likestilling ses i sammenheng med barnehagens fagområder, jmf. Rammeplan for barnehagen?

PLASS TIL MEG?

– en veileder til filmen

10 tips til en mer inkluderende barnehagehverdag

- 1 Forskning viser at barn blir møtt med tradisjonelle kjønnsforventninger i barnehagen (NOU 2019: 19). Forsøk å la barnas ønsker og interesser være det styrende, både i samtaler, lek og andre aktiviteter. Skap rom for undring og utforskning.
- 2 Nyansér dersom barna sier ting som at «bare jenter kan gå på ballett» eller «det er en guttesekk». Her kan du utvide handlingsrommet sammen med barna ved å si ting som at «alle barn kan like alle farger» og «det finnes ikke jentebøker, bare bøker, som alle som har lyst kan lese».
- 3 Tenk over når og på hvilken måte du gir ros og anerkjennelse til barna i barnehagen. Forskning viser at vi voksne har en tendens til å anerkjenne barns oppførsel mer når den er i tråd med de kjønnsnormene vi har i samfunnet, og at jenter oftere får tilbakemeldinger på klær og utseende (Meland & Kaltvedt, 2017). Forsøk heller å anerkjenne barns tilstedeværelse, for eksempel gjennom en kommentar som «så hyggelig å se deg».
- 4 Husk at rommet kan oppleves trangere for gutter enn for jenter når det gjelder valg av klær, leker og aktiviteter. Mens små jenter ofte får arve storebrøders klær og utstyr, er det gjerne mindre rom for at små gutter får arve klær og utstyr av eldre søstre. Kanskje er det lettere for en jente å få rom til å spille fotball, enn for en gutt å få sitt trygge rom i dukkekroken?
- 5 Vær bevisst hvordan lekene i barnehagen er organisert. Observer hva som skjer i barnegruppen dersom man eksempelvis blander bilene og dukkene, eller dersom Lego Friends og Lego Ninjago får bo i samme kasse. Kan det oppstå nye lekemonstre, eller nye vennskap? Hvem har vel sagt at superhelter ikke liker å gå på kafé?
- 6 Tenk over hvordan du reagerer når barn uttrykker seg kjønnskreativt. Vi ser ofte ikke normene for de brytes. Om din reaksjon er negativ, overasket, lattermild eller fordømmende, så merker barnet det, uansett hvor fort du tror du tar deg i det.
- 7 Tenk over om det er nødvendig å spesifisere gutter og jenter i ulike sammenhenger. Kanskje skaper det større grad av fellesskapsfølelse å si «unger» eller «alle sammen»? Se etter alternativer til kjønn når man skal dele inn i grupper. Her finnes det mange andre muligheter, som farge på genseren, bursdagsmåned eller om man liker brunost eller gulost best.
- 8 Husk på at familier kommer i mange former. Kanskje kan man si «de hjemme» i stedet for «mammaene og pappaene»? Husk å ta høyde for ulike familieformer i barnehagens skjemaer, og vær særlig bevisst på å inkludere de foresatte som finnes i barnegruppen når familier omtales.
- 9 Vær bevisst hvem i ansattgruppen som inntar hvilke roller. Barna får med seg hvem som gjør hva i barnehagen – for eksempel hvem som rydder og hvem som skifter trespærer. Det er like viktig å vise fram at vi kan gjøre det samme uavhengig av kjønn, som å snakke om det.
- 10 Som barnehage skal man gjenspeile mangfoldet i samfunnet. Bruk markører og dekorasjon i barnehagen som spiller ulike måter å se ut og være på, knyttet til både kjønn, etnisitet, religion, funksjonsevne og ulike familieformer. Gjør bevisste litteraturrenninger, og sørg for at bøker, sanger og fortellinger som formidles i barnehagen skaper rom for ulike måter å være på. Vær kreativ. Kanskje kan trollfar legge trollungene iblant – og prinsesser kan vel også kappete med troll?

Filmen «Plass til meg?» og denne veilederen er utviklet av

fri. likesillingsenteret
KUN Innsikt for endring